

Okresní školní inspektor Josef Ventura:

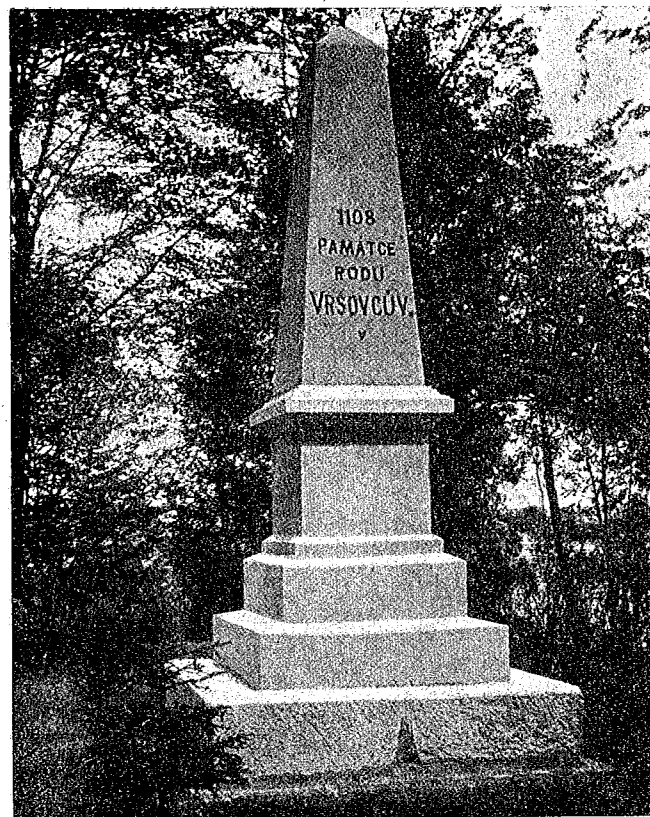
PAMÁTCE VRŠOVCŮ

Řeč pronesená při oslavě 25. výročí zbudování
pomníku Vršovců na Vraclavi 9. července 1933.

1 9 3 3

Nákladem vlastním. — Tiskem A. Bočka ve Vys. Mýtě.

Knihtiskárna Aloíse Bočka ve Vysokém Mýtě

Pomník Vršovců na Hradisku ve Vraclavi.

Mili Vraclavané, vážení hosté přespolní!

Tak tu opět stojíme na tomto památném místě, kde stával vratislavský hrad už za časů pradávných, a kde jsme právě před čtvrtstoletím uctívali památku staročeského rodu Vršovců, na které tu 800 let předtím dopadla těžká ruka pomsty, dávši pokyn, aby do konce byl vyhuben tento silný, povždy slovanský rod.

Mnohý z těch, kdo tu tehdy s námi vzpomínali jeho památky, odešel navždy, nejedem zašel ve vichřici veliké války. Těm platiž naše vzpomínka! Mnozí, kteří jste tu s námi tehdy dleli, přišli jste dnes zase: Buďte srdečně vítáni! A vy, mladí, kteří jste přišli dnes po prvé, buďte pozdraveni! Vštipte si do srdce toto místo i události, které se zde staly, a doneste je budoucím, aby památka na ně neumírala. Památka na rod Vršovců nikdy nevyzimela z paměti Vraclavanů; ke svému „Hradisku“, kam rádi chodí, vzhlíželi vždy s úctou a právě před 25 lety je ozdobili úhledným pomníkem nešťastného rodu.

Sešli jsme se, abychom s nimi vzpomněli dob starých, abychom opětně vzdali hold památnému místu, abychom vzpomínali starobylého rodu a zopakovali si kus dávných dějin, i aby-

chom oživilí vzpomínku na doby nedávné, kdy úcta k tomuto hradisku a k rodu vršovskému byla zdůrazněna činem: postavením pomníku.

Než přijdu k věci samé, musím poukázati na velikou radostnou událost, která na věky bude mezníkem v dějinách našeho národa a jeho vlasti. Čeho se nikdo z nás tehdy před čtvrtstoletím nenadál, stalo se skutkem: za deset let po oné slavnosti stali jsme se — dřív ve službách cizích — svobodným národem v samostatném opět Československém státě. K tomu nám dopomohlo vedle šťastných okolností a vedle záslužné práce velikých lidí našeho národa v neposlední řadě také vždy bdělé vědomí slavné minulosti, chované v srdcích a buzené dobrou českou knihou. Historie je učitelkou a v naší historii byla obrodná síla.

Hrad Vratislav nebyl nikdy soukromým majetkem některého rodu, tedy ani Vršovců, jak se domnívaly dřívější generace. Byl to hrad zemský, později knížecí a župní; vedla k němu od Litomyšle a od něho dále do Čech zemská dráha, stezka Trstenická. Byl dřevěný, snad ze dřeva dubového, pevně roubený, chráněn svou polohou, hradbami, hlubokým příkopem a vysokým náspem, na jehož zbytku stojí dnes náš pomník. Když tu rok před slavností odhalení kopal jménem zemského musea Dr. J. L. Píč, shledal v zemi ploché kameny, které tvořily základ dřevěné stavbě. Zemská dráha vedla dále podhradím — osadou Svatomikulášskou, ale také předhradím, obcí Vraclavskou. O cestách svědčí hluboké újezdy, které tu všude vidíme,

a také pojmenování draha a drážka, která tu máme dosud. U cest vznikly záhy kovárny a krčma, bez kterých se ani tehdejší dávní poutníci neobešli. Kovárny jsou na starých místech dosud, a výsadní hospoda jest asi dědičkou starodávné krčmy.*) Vedle kupců, kteří dováželi do země sůl a jiné zboží, kterého naši předkové doma neměli, a kteří za ně odváželi naše plodiny a výrobky, býval na těchto cestách hostem, ovšem nevítaným, který však přece neušel pozornosti bedlivých strážců, cizinec, který se hleděl brannou mocí do země dostat. Strážcové na místech s dalekou vyhlídkou dávali o nepřátelském vpádu zprávu dál do země ohněm v noci a kouřem ve dne. Taková strážnice byla u nás za „Kamencem“ směrem ke Kunětické hoře; říká se tam podle pozdějšího pojmenování dosud „na Vartě“. Všechno tu na Vraclavi dýše starožitností, ale nebudu se těmito věcmi široce zabývat; můžete se o nich dočísti v tištěné kronice vraclavské. Chci tu s tohoto právě místa poukázati na záslužný čin zdejšího rodáka Dra Fr. Loskota, který se podjal krásného díla a napsal a před slavností r. 1908 nám odevzdal památník, který vraclavská obec vydala tiskem. Je to Kronika vraclavská, monografie, jakou se může honosit málokterá venkovská obec, ba nemnoho měst, dílo, které se slušně řadí ke spisům Dra H. Jirečka

*) Pozn. Starou památkou je také kostelík sv. Václava se hřbitovem na návsi, později sýpka a konečně hospoda č. 115; sv. Václav je ve znaku a pečeti obce Vraclavě.

a Al. Vojt. Šembery, sepsaným o našem městě Vysokém Mýtě. Ke skladbě spisu užil Dr. Loskot nejen literatury a pramenů tištěných, nýbrž čerpal k němu také z pramenů tiskem nevydaných, z archivu města Vysokého Mýta, z kronik školních i farních, ze spisů spolkových a také z paměti jednotlivců. Za tento dar své rodné obci budiž Dra Loskota vždy vděčně vzpomínáno! Kronika vraclavská bude po čase knihou velmi vzácnou.

Největší historickou událostí, která se na hradě Vratislavi stala, a která učinila toto místo zvlášť památným, je právě záhuba rodu Vršovců, která zde r. 1108 dne 26. či 27. října počala. Hledejme v dějinách příčiny, proč k ní došlo a které byly poslední podněty, které ji vyvolaly.

Z nejstarších dob, kdy země české byly rozděleny na kmeny podle rodů se samostatnými náčelníky, zbyly v Čechách tři knížecí rody, z nichž každý byl bohatý a mocný, každý s četnými členy. Byl to rod Přemyslovský, který spojením s lidem Krokovým osadil střed země a zasahoval hned z počátku svým vlivem přes hranice svého kmene, byli tu mocní Slavníkovci, jimž náležel téměř celý východ, a na západě to byli Vršovci, původně v krajině dnešního Lounska, kde je dosud ves Vršovice. Rod Přemyslovský strhl na sebe postupně téměř všechnu vládu v zemi. Ve snaze Přemyslovců spojití ve svých rukách veškeré síly lidu, mluvícího tímž jazykem, spočívala moc, která jedině mohla zabrániti, aby český národ nepropadl stejnému osudu, jaký stihl dříve či

později ostatní rozdrobené západní Slované, kteří až na Čechy a Poláky byli podrobeni německému tlaku na východ a pak poněmčeni. Centralisace Čech byla dokončena za vlády mocných knížat Boleslava I. a Boleslava II. do roku 999. Na jeviště dějin vstupují Vršovci teprve asi sto let před tragedií vraclavskou. Mezi nimi a Slavníkovci vznikaly asi nesrovnalosti pro přízeň vladařskou. Vršovci měli v moci staříckého už a chorého Boleslava II., k jehož dvoru měli přístup tím snadnějším, že následník trůnu, syn panujícího knížete, Boleslav toho jména III., měl manželku z jejich rodu. V době, kdy biskup Vojtěch z rodu Slavníkovců meškal po druhé za hranicemi, byl Slavníkův rod roku 955 s vědomím knížete a z jeho dopuštění přepaden brannou mocí knížete na svém hradě Libici nad Cidlinou a zhlazen. V tomto útoku a v zahubění Slavníkovců měli činné účastenství tehdejší Vršovci. Nehledíc ani k záznamům kronikářů, zejména kronikáře Kosmy, může se tak souditi z toho, že právě Vršovci stali se potom pány na Libici. V dalším století jeden z Přemyslovců, kníže Břetislav I., vydal zákon o poslušnosti na český trůn, nazvaný zákon starešinstva. Podle toho zákona měl vždy po smrti knížete nastoupiti na knížecí stolec nikoli snad jeho nejstarší syn, nýbrž nejstarší člen z rodu Přemyslova vůbec. Tento zákon nebyl v zemi nikdy důsledně dodržován a natropil mnoho zlého; synové knížecí toužili přece jen vždy po stolci otcovském; stejně usilovali zmocniti se trůnu

českého i jiní členové přemyslovského rodu, zvláště pokud měli v zemi mocné přátele a v nich oporu pro svoji snahu. Tak tomu bylo i v době, do které zapadá událost vraclavská. Celých 25 let na počátku XII. stol. byly v Čechách boje o trůn. Byli tu tři pretendenti najednou; vrchu nabyt konečně bojovný a lstivý Svatopluk. Dovedl i penězi přelatici svého odpůrce Oldřicha u německého císaře, takže mu císař k vládě pomohl. Oldřich, jemuž trůn patřil podle zákona, odebral se ke dvoru polskému. Císař měl právě vojnu s Uhry a s Poláky, kteří s Uhry byli spojení. Svatopluk z vděčnosti a závazku císaři v této válce pomáhal a vypravil se s vojskem osobně do Uher.

Jisto je, že Vršovci do počátku dvanáctého století valně zesílili, až zmohutněli; o jejich mocném vlivu svědčí, že Vršovcům Mutinovi a Božeji byly propůjčeny nejpřednější a nejvýznamnější úřady zemské, správa velkých žup: žatecké a litoměřické. Rod knížecí uznával z potřeby politické jejich váhu; ne jeden z knížat činil tak ovšem nerad a s odporem, a ne jeden toužil po jejich odstranění, a možno-li, také po jejich záhubě. Těžké bylo postavení Vršovců za oněch bojů o trůn mezi Přemyslovci; jestliže se přidrželi jednoho, popudili proti sobě druhého. Tak bylo i za Svatopluka. Vršovci chovali se, řekli bychom dnes, loyálně. Svědčí o tom, že kníže Svatopluk, když táhl do Uher, ustanovil palatína Mutinu Vršovce svým zástupcem v zemi spolu s palatínem Vackem, který byl z jiného rodu. Kníže Svato-

pluk stál v té vojně před Bratislavou. Zatím vrhl Přemyslovec Oldřich, odstrčený se stolce knížecího, s polským vojskem do Čech u zemské brány náchodské. Mutina a Vacek vytáhli proti Polákům do boje, ale byli od Polanů uprostřed zemského hvozdu poraženi; tři hrady s jedním podhradím ve třídenním boji jsou ztroskotány. Vinu porážky přičítal palatín Vacek svému druhu Mutinovi. Rychle o ní zpravil Svatopluka, meškajícího u Bratislavy. Svatopluk zahořel velikým hněvem na Mutinu. Uzdálo se mu, že nebude na trůně jist, pokud ne jednoho, ale všech Vršovců nezahubí, a zapřisáhl se, že tak učiní. Podle německých kronikářů radil prý mu k tomu sám německý císař Jindřich. Svatopluk vracel se přes Moravu do Čech. Že byli někteří Vršovci u něho ve vojstě, tajil hněv a choval se k nim přívětivě. U zemské brány na Trstenici čekali na něho oba místodržící. Mutina třikrát byl varován, aby se střehl. Nedbal výstrah, necítě se vinen. Od zemské brány jelo se polem hrutovským přes hrad Litomyšl na hrad Vratislav, kde stanoven nocleh. Na zítřek, ještě za svítání, svolal kníže všechny průvodce do velké síně hradní, vstoupil sem rychlým krokem, a posadiv se na špalek u peci, rozhlédl se a ostře, ba zuřivě se obořil na Mutinu; vytýkal jemu i všem Vršovcům všechny snad skutečné i domnělé jejich viny. Svou řečí rozpálil mysl odpůrců Mutinových, všech jeho závistníků, pak dal rukou smlouvané znamení a odešel ze síně. Zbiti jsou ukrutně Mutina, Vneslav i Domaša a jiní Vršovci. Z hradu utekl

Neuša, ale nevida spásy v útěku, skryl se v dutém stromě v lese; červená suknicí ve štěrbině stromu ho prozradila — byl dopaden a zbaven zraku i mužstva. Velké odměny slíbily vrahům: statky vršovecké. Rozjeli se po zemi, především na Libici, kde pobili Božeje, jeho rodinu i čeleď. V Praze, kde žila Mutinova rodina a mnoho jiných Vršovců, nastalo hrozné řádění. Jedni vedeni jsou na náměstí a zde jako dobytek ubíjeni, jiní jsou na Petříně stati, někteří po ulicích i po střechách na útěku honěni a utlučeni. Nešetřeno ani děti. Dva krásní synáčkové Mutinovi byli zařezáni na tržišti jako selata. Mnoho Vršovců spasilo se však útekem ze země, zejména do Polska. Statků vršoveckých dostalo se katanům. Vyteklo mnoho dobré české krve tenkrát a za všech dob ostatních. Snad nejvíc jsme jí sami prolili na svou škodu a na vlastní svoje oslabení. Ze závidosti a nersvornosti. Strůjce tragédie, kníže Svatopluk, stal se sám brzo obětí pomsty. Spolčen jsa nadále s císařem, meškal rok na to ve Slezsku u hradu Hlohova nad Odrou. Byl tam zákeřně probodnut oštěpem z návodu prý Jana Vršovce. Na druhý rok potom zaplatil svoji vinu tento Jan, byv v Čechách dopaden a na rozkaz palatina Vacka ztrestán uřezáním nosu a vyloupením očí. Tak šla msta za mstou, veľa za veľou, jedna krutější druhé.

Tento list z české historie jsme si připomínali při odhalení pomníku Vršovcům před čtvrtstoletím a připomínáme si jej dnes opět. Na svou škodu neměli Vršovci žádného svého

zpravodaje, který by skutky jejich vyřčil; psali o nich kronikáři přízniví nikoli jim, ale přízniví rodu panujícímu. Přes to zachovaly se o nich ústní zvěsti a zkazky, pověsti, které byly později i zapsány; tyto pověsti vydávají o Vršovcích svědectví a líčí je jako lidi šlechtné a ušlechtilé. Jak bylo řečeno, nebyl tento rod nikdy nadobro vyhuben. Mnohým Vršovcům podařilo se včas odejít ze země, jiní byli v těch zlých dobách v Polsku s knížetem Bořivojem. Známé je, že se s Vršovci po čase (ještě v témž století) smířil Přemyslovec kníže Bedřich a kázal jim vrátiti jejich dědiny. O těch, kdo se ještě dnes za potomky Vršovců pokládají a s pýchou se k nim hlásí, uslyšíte ještě za chvíli.

Obec vraclavská, dědic staroslavného župního hradu Vratislavě, postavila na památku Vršovců před čtvrtstoletím úhledný obelisk z černošedé žuly. Myšlenkou oslaviti zde takto památku tohoto rodu zabýval se první výbor „Okrašlovacího spolku“; tvořili jej sousedé: Jan Loskot st., Jan Staněk, říd. uč. Fr. Syrový, Frant. Jiroušek, Václav Karásek, Jindřich Paďour — vesměs již zvěčnělí — a Václav Pýro, dosud žijící. Uskutečnilo ji družstvo pomníkové r. 1908 a 12. července toho roku byla uspořádána velmi zdařilá slavnost odhalení pomníku, která se stala okázalou manifestací vlasteneckého ducha nejen domácího občanstva, nýbrž tisíců z blízkého i vzdáleného okolí a mnoha slavnostních hostů, mezi nimiž byla řada říšských a zemských poslanců. Živý zájem o při-

pravy ke slavnosti projevil historik, vysokomýtský rodák, odborový přednosta ministerstva školství Dr. Hermenegild Jireček. Navštívil nás několikrát se svou choťí a přinesl nám při jedné návštěvě svůj spis, který pro nás napsal; přivezl jej vytištěný v 500 exemplářích darem, aby byl o slavnosti rozprodán. Je to jeho spis „Zpomínka na rod Vršovský“, nejlepší a nejobširnější dosud kritická studie o tomto rodě. Je to dar, jehož vděčně vzpomínáme, stejně i jeho autora a dárce, ušlechtilého našeho krajana. Rečníkem o slavnosti byl Dr. K. Křemen, býv. profesor vysokomýtského gymnasia. Také někteří poslanci promluvili k zástupům účastníků, především říšský poslanec František Udržal. O čilé pohotovosti a agitaci, se kterou tehdejší výbor uváděl svůj podnik v povědomost, svědčí dopis německého komořího z Pomořanska, který se o akci dověděl, barona Puttkammera, jenž v tomto svém listě podle rodinných tradic dotvrzuje svůj původ od českých Vršovců; předkové jeho utekli se do Polska, odkud r. 1241 odešli do Pomořanska asi před záplavou tatarskou. (Věc je tím zajímavější, že manželka německého Bismarcka byla Puttkammerovna — tedy původu českého. A Bismarck = Písmárek podle Jana Nerudy.) Jiný dopis podobného obsahu poslal polský hrabě Rey z Haliče. Oba rody mají dosud ve znaku stříbrnou sekyru v červeném poli, starý to znak Vršovců. Ostatně v Polsku dosud 27 šlechtických rodů užívá tohoto erbu a odvozuje svůj původ od českých Vršovců. Také český

rytířský rod Sekerků ze Sedčic osoboval sobě, že pochází od Vršovců. Průběh slavnosti samé popsal v protokole okrašlovacího spolku zvěčnělý protektor slavnosti, zdejší rodák, říšský poslanec Jindřich Paďour, který jako ve všem, co se týkalo jeho rodné obce, i zde byl duší celého podniku. Říkám bez chlouby, ale s určitou hrdostí, že všichni, kdo tehdy stáli kmotrovstvím tomuto pomníku, vznesli vysoko význam naší milé Vraclavě a probudili o ni a o její historii zájem široko daleko. Pracovali svorně a svorností se dílo daří. Prosim dnešní generaci, aby šla za jejich příkladem obci ku prospěchu. Bude-li se svorně pracovat všude, bez zbytečného škorpení, bude to na prospěch milé naší republiky, které buďž sláva! Milé Vraclavi a všem dobrým Čechům „zdar“!